

УДК 338.2:[334.7-025.27:339.92]

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.3.8

Любов П. Хмелевська

Київський національний університет технологій та дизайну
**ЕФЕКТИВНІСТЬ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ**

У статті доведено, що актуальними на сьогодні є процеси трансформації економіки України й інтегрування держави в систему міжнародного поділу праці, що нерозривно пов'язано з підвищенням конкурентоспроможності національних виробників. Багатоаспектність цієї задачі в умовах збільшення конкуренції, нестабільності соціальних і політичних факторів, структурної перебудови світової промислової системи, інтернаціоналізації діяльності ускладнює процеси прийняття управлінських рішень і змушує підприємства шукати шляхи об'єднання потенціалів і розвитку співробітництва в боротьбі за виживання або ринкове лідерство. За результатами представленого аналізу визначено, що в умовах співпраці підприємств за типом кластерних структур виникають такі види ефектів: стратегічний, синергетичний, інноваційний, економічний тощо. Сферами виникнення ефекту є рівні окремого блоку, окремого проекту, окремого підприємства, кластера, національної економіки. При визначенні ефекту від спільної діяльності підприємств за типом кластерних структур враховують вплив таких факторів: узгодження факторів довгострокового розвитку, перерозподіл ризиків між партнерами, обмін специфічними активами, координація виробничої стратегії, консолідація фінансових засобів. Доведено, що аналіз ефективності має спиратися на порівняння різних характеристик двох варіантів розвитку підприємств-учасників: за повної самостійності та в рамках союзу. Під час аналізу вітчизняних інтегрованих структур необхідно враховувати потенціал фінансового оздоровлення партнерів і складові соціальної ефективності, диференціювати горизонт планування, акцентувати увагу на конкретних елементах потенційної синергії, і насамперед, – на специфічних активах.

Ключові слова: інтеграція; інтегровані структури бізнесу; ефективність; кластерні структури; конкурентоспроможність; поведінкова економіка; партнерство; суб'єкти господарювання.

Любовь П. Хмелевская

Киевский национальный университет технологий и дизайна
**ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОЗДАНИЯ КЛАСТЕРНЫХ СТРУКТУР
НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ**

В статье доказано, что актуальными сегодня являются процессы трансформации экономики Украины и интегрирование государства в систему международного разделения труда, что неразрывно связано с повышением конкурентоспособности национальных производителей. Многоаспектность этой задачи в условиях увеличения конкуренции, нестабильности социальных и политических факторов, структурной перестройки мировой промышленной системы, интернационализации деятельности усложняет процессы принятия управленческих решений и заставляет предприятия искать пути объединения потенциалов и развития сотрудничества в борьбе за выживание или рыночное лидерство. По результатам представленного анализа определено, что в условиях сотрудничества предприятий по типу кластерных структур возникают такие виды эффектов: стратегический, синергетический, инновационный, экономический и тому подобное. Сферами возникновения эффекта является уровни отдельного блока, отдельного проекта, отдельного предприятия, кластера, национальной экономики. При определении эффекта от

совместной деятельности предприятий по типу кластерных структур учитывают влияние следующих факторов: согласования факторов долгосрочного развития, перераспределения рисков между партнерами, обмена специфическими активами, координации производственной стратегии, консолидации финансовых средств. Доказано, что анализ эффективности должен опираться на сравнение различных характеристик двух вариантов развития предприятий-участников: при полной самостоятельности и в рамках союза. При анализе отечественных интегрированных структур необходимо учитывать потенциал финансового оздоровления партнеров и составляющие социальной эффективности, дифференцировать горизонт планирования, акцентировать внимание на конкретных элементах потенциальной синергии, и в первую очередь, – на специфических активах.

Ключевые слова: интеграция; интегрированные структуры бизнеса; эффективность; кластерные структуры; конкурентоспособность; поведенческая экономика; партнерство; субъекты хозяйствования.

Liubov P. Khmelevska
Kyiv National University of Technologies and Design
THE EFFICIENCY OF BUILDING CLUSTER STRUCTURES
IN MODERN REALIA

This paper discusses the challenging issues of economic transformation processes and the government integration into the system of international labour division in the context of enhancing the competitiveness of national manufacturers. The multidimensional character of the above agenda in terms of increasing competition, instability of social and political factors, structural transformation of the global industrial system, the internationalization of business activities, etc. complicates the process of managerial decision-making and nudges companies to search for new methods of combining their efforts and capacities and enhance cooperation to survive or to gain market leadership. The research findings suggest that cluster-based cooperation of enterprises triggers a range of multiple effects, i. e. strategic, synergistic, innovative, economic, etc. These effects occur at different levels – the level of a certain unit, project, business entity, cluster or the national economy overall. To evaluate the impact of joint cluster-based activity of enterprises it is critical to take into consideration the following factors: long-term development factors consistency, redistribution of risks between partners, exchange of specific assets, production strategy balance and coordination, consolidation of financial assets. It is argued that the efficiency analysis should rely on the comparison of various characteristics of the two variants of participating companies' development: they enjoy either full autonomy or act within the partnership framework. To study the practice of domestic integrated structures it is important to account for the financial recovery capacity of partners as well as their social efficiency components, to differentiate the planning horizon, focus on specific assets, i. e. the elements of potential synergy.

Keywords: integration; integrated business structures; efficiency; cluster-based structures; competitiveness; behavioural economics; partnership; business entities.

Постановка завдання. Розкриття потенціалу кластерних структур більшою мірою залежить не тільки від здатності оптимальним чином використовувати наявні внутрішні та зовнішні ресурси учасників для реалізації загальних цілей, але й від формування адекватного механізму участі у формованих союзах і характеру відносин із партнерами.

Невирішені частини дослідження. Інтеграційні процеси відіграють важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності підприємства, розвитку специфічних активів і комерціалізації продукції. Держави з розвинутим ринковим господарством та їх суб'єктами господарювання накопичили різноманітний досвід міжнародної інтеграційної взаємодії,

ініційованої «знизу». В умовах переходу до індивідуалізованого виробництва, ускладнення інноваційної конкуренції та збільшення ступеня ризику зовнішнього середовища діяльності підприємств в останні два десятиліття одержали поширення гнучкі форми взаємодії за типом кластерів, які потіснили традиційні, представлені короткостроковими договорами, об'єднаннями монополістичного або субординаційного типу, злиття (поглинання).

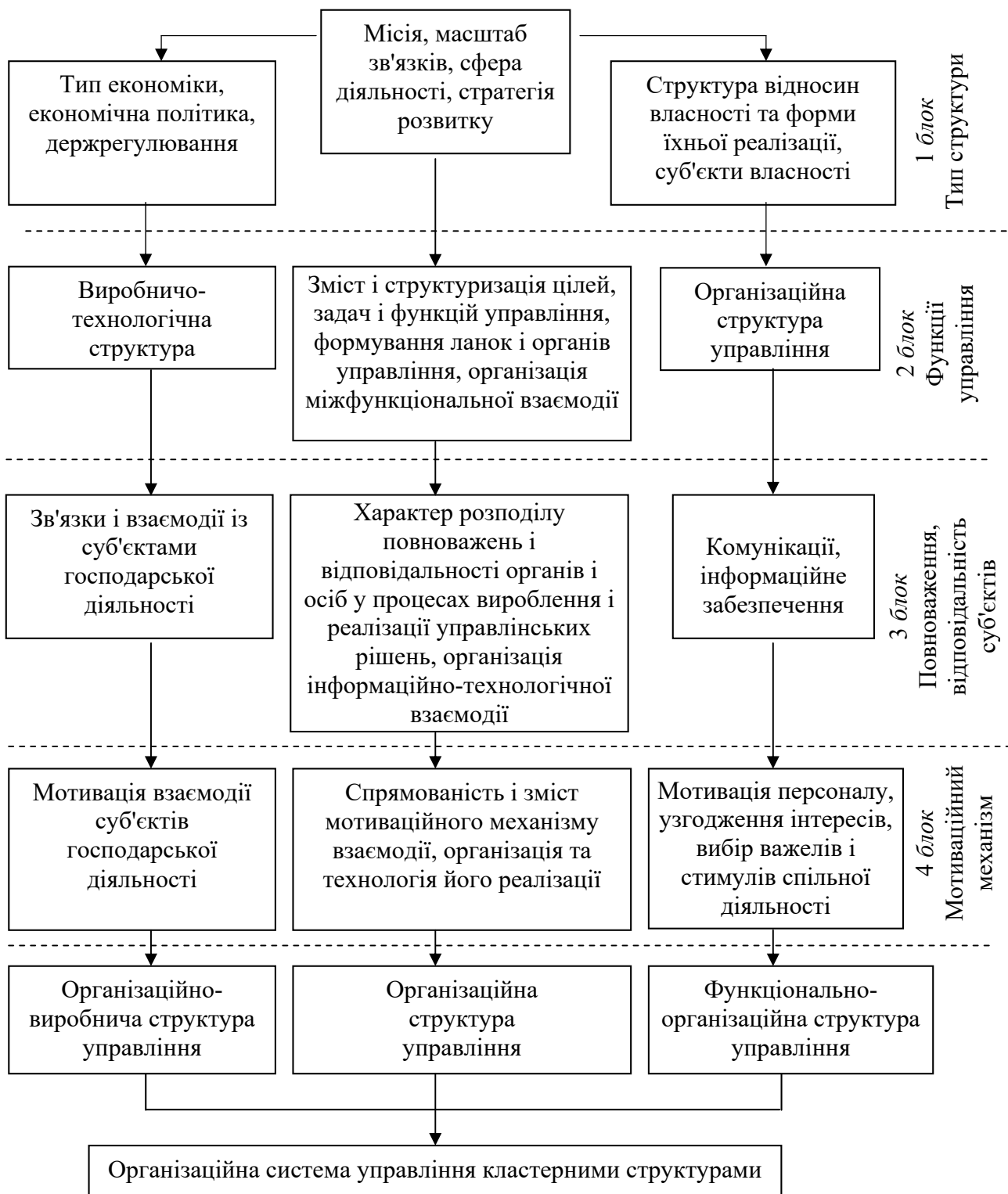
Аналіз останніх досліджень. Питання розвитку взаємодії підприємств за типом кластерних структур, що базується на взаємодоповнюваності потенціалів партнерів, досліджувалися в ряді робіт зарубіжних авторів: Д. Гарнера, Дж.Д. Деніелса, П. Дюсажа, Р. Оуена, М. Портера, Р. Спекмана, А.Дж. Стрікланда, А.А. Томпсона та ін. Значний внесок у вирішення проблем створення і функціонування кластерів зробили вітчизняні теоретики і практики – І.М. Грищенко, Л.М. Ганущак-Єфіменко, М.М. Єрмошенко, С.А. Єрохін, О.В. Кендюхов, Є.В. Ленський, В.Д. Маркова, О.В. Михайлов, С.Е. Пивоваров, М.Д. Прокопенко, О.М. Ніфатова, М.С. Шкода, В.Г. Щербак та ін. Однак у даний час немає єдиного підходу до оцінки доцільності їх створення. Існуючі рекомендації щодо організації взаємодії підприємств у формі кластерних структур ураховують особливості окремих держав або специфіку конкретних виробничо-господарських комплексів; стосуються питань управління кластерними структурами, не торкаючись проблеми їх формування, а також адаптованості до сучасних умов.

Виклад основного матеріалу. Характерною рисою сучасного етапу розвитку світової економіки стало сполучення процесів автономізації та інтеграції з двома тенденціями, що чітко простежуються рухом, з одного боку, до політичної незалежності та самоврядування, з іншого – до формування інтегрованих структур. Сучасна економіка значною мірою є груповою економікою. Групування, або інтеграція, – це, насамперед, спосіб опору тим рішенням, що нав'язуються ходом справ і функціонуванням ринку в економіці, підданій коливанням. Модель формування організаційної системи управління кластерними структурами (послідовність, ключові процедури, критерії вибору) представлено на рис. 1.

Розмаїтість і численність факторів, що впливають на організаційну систему управління, обумовлюють можливість побудови системи моделей і вибору найбільш раціональної з них з точки зору реальної ситуації з використанням тривимірних моделей як по вертикалі, так і по горизонталі. З метою наочності виділено типові характеристики організаційних структур управління відповідно до принципів формування (табл. 1).

Інформація, отримана в результаті переговорів, може мати зворотний вплив на зацікавленість організації у створенні кластерної структури, ухвалення рішення про співробітництво, умови такого співробітництва, якщо з'ясується, що встановлене концептуальне уявлення про створення кластеру не може бути реалізоване через позицію партнера. Тому ретельне пророблення напрямів формування кластерних структур, а саме попереднє узгодження питань симетричності внесків, розподілу прибутку і витрат, порядку розв'язання конфліктів, складу координаційної ради, положень механізму взаємодії та припинення діяльності, організації внутрішнього арбітражу, дозволить досягти домовленості про створення кластерних структур і попередити наступні розбіжності та погіршення досягнутих результатів.

Для організаційного забезпечення процедури формування кластерних структур необхідне створення координаційного органу, представленого координатором-менеджером з інтеграції, що приймає рішення щодо організації процесу; відповідальними виконавцями, що надають економічне, організаційне, функціонально-цільове, правове забезпечення; і експертно-аналітичною групою, відповідальною за аналітичне забезпечення (рис. 2).

Примітка: вертикаль визначає послідовність формування складових системи (блок-структурний, функціональний, правовий, мотиваційний), а горизонталь – критерії вибору типу оргструктури відповідно до розробленої типології.

Рис. 1. Модель формування організаційної системи управління кластерними структурами

Таблиця 1

Інтегральні характеристики структур управління кластерами

Принципи формування структур	Типи структур управління		
Системний	«Підприємницький» на основі довгострокових договорів	«Корпоративний» при обміні акцій, участі в керуванні активами	«Адміністративний» при створенні юридичної особи за типом кластеру
Функціонально-цільовий	Програмно-цільовий (горизонтальна взаємодія)	Функціонально-економічний (горизонтальна взаємодія)	Функціонально-виробничий (вертикальна взаємодія)
Розподілу повноважень і відповідальності	Гнучкий розподіл з делегуванням і ситуаційною регламентацією	Децентралізований з нормативною регламентацією	Централізований з адміністративною регламентацією
Комплексний	Ситуаційної мотивації кінцевих результатів діяльності	Комплексної мотивації інтересів інтегрованої структури	Адміністративної мотивації пріоритетних інтересів одного з учасників, державних інтересів

Розробка інструментарію із використанням комплексного і системного підходів дозволить забезпечити створення ефективних інтегрованих структур за типом кластерних ініційованих вітчизняними підприємствами, що поєднує зусилля окремих підприємств з досягнення загальних цілей на основі узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін: суб'єктів господарської діяльності, регіональної влади, держави.

В умовах зростаючої динамічності зовнішнього середовища ймовірність успішної реалізації інтеграційних проектів знижується. Тому необхідна система виміру й оцінки ефективності організаційних нововведень, що дозволяє обґрунтовано приймати рішення про доцільність їх реалізації, тому що поряд з чисто економічними ефектами існує цілий ряд інших видів ефектів, які не можна вимірити кількісно. Крім того, далеко не завжди інновації спрямовані на досягнення лише економічних ефектів, а можуть орієнтуватися на розв'язання соціальних, екологічних та інших проблем. Аналіз ефективності кластерних структур спирається на зіставлення двох варіантів: розвиток учасників при їх повній самостійності та розвиток у рамках союзу, що може здійснюватися з різних характеристик.

Ефекти, що виникають у результаті інтеграційної взаємодії за типом кластерних структур, можуть вимірятися в різних площинах і напрямках їх виникнення. Виділені рівні виникнення ефектів представлені на рис. 2.

Визначено таку класифікацію ефектів від інтеграційної діяльності в рамках кластерних структур за видами і формами прояву (рис. 3).

Традиційно підвищена увага приділяється об'єктивній оцінці роботи з використанням показників стану фінансів, максимізації прибутку та об'ємних показників.

Однак об'єктивні методи оцінки не дозволяють адекватно вимірити ступінь успіху, оскільки метою учасників кластерних структур не завжди буває максимізація прибутку, до того ж при цьому враховується тільки одна сторона діяльності, що неприйнятно.

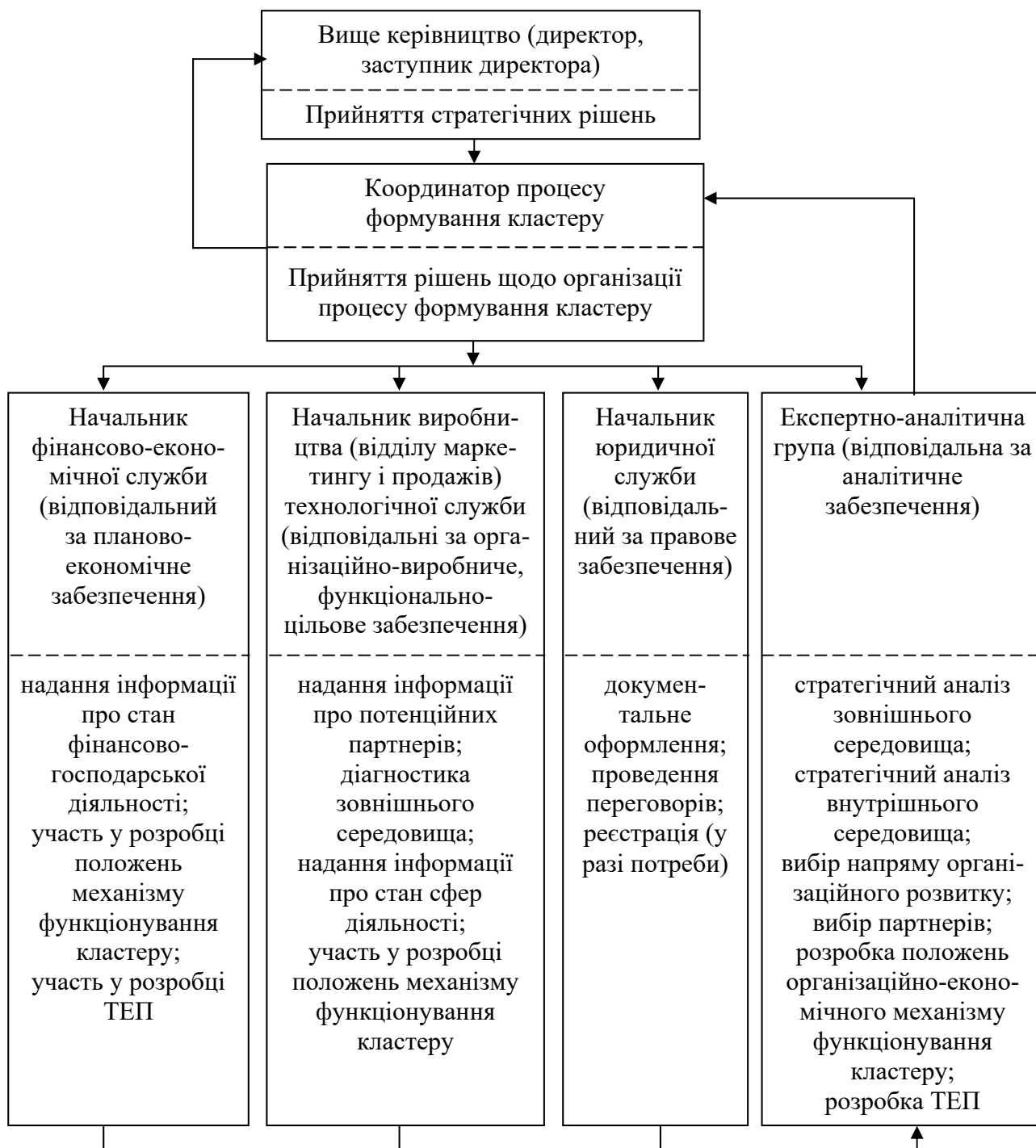

Рис. 2. Організаційне забезпечення процедури формування кластерних структур підприємств

Застосування методів об'єктивної оцінки пов'язано з деякими практичними обмеженнями, наприклад, велику частину інформації про діяльність підприємства буває важко або неможливо одержати. Крім цього учасники нерідко одержують винагороду, що не має грошового вираження, – доступ до нових ринків, специфічних активів, можливість підвищити рівень організації виробництва і кваліфікації персоналу. Тому необхідно поряд з оцінкою зміни економічних результатів враховувати стратегічні результати, що представляють собою як додаткові, так і зниклі можливості, що складно оцінити. У зв'язку з

цим потрібна ймовірнісна оцінка стратегічних збільшень, що може проявитися як у майбутніх результатах спільної діяльності, так і в можливостях рис. 4.

Рис. 3. Сфери виникнення ефектів від взаємодії підприємств за типом кластерних структур

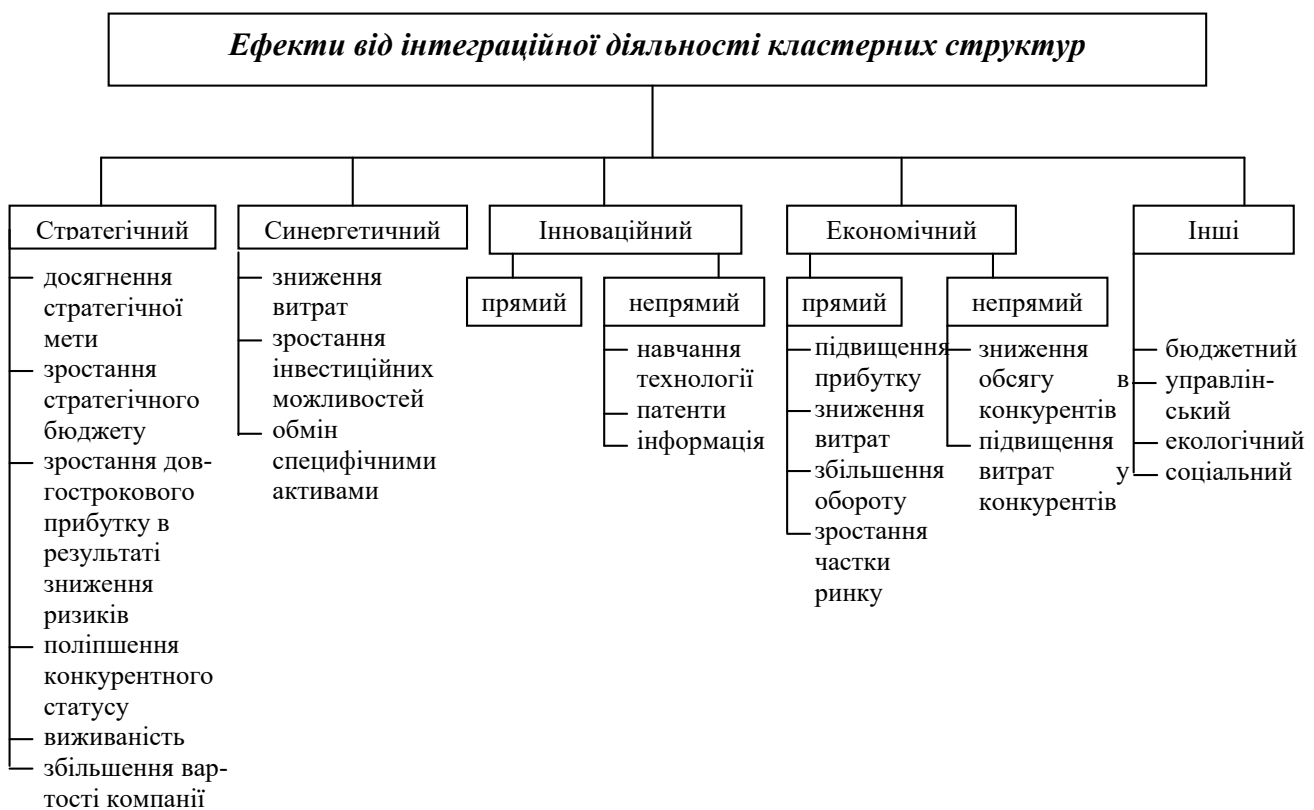

Рис. 4. Класифікація ефектів від інтеграційної діяльності підприємств у формі кластерних структур

Висновки та перспективи подальших досліджень При аналізі вітчизняних інтегрованих структур за типом кластерів необхідно враховувати такі аспекти оцінки ефективності взаємодії, пов'язані з вітчизняною специфікою:

1) при оцінці доцільне додавання показників, які характеризують потенціал фінансового оздоровлення підприємств, що інтегруються, і зниження бізнес-ризиків, а також орієнтація аналізу на виявлення складових соціальної ефективності інтеграції: приріст

кількості робочих місць, приріст рівня заробітної плати персоналу, чисельність тих працівників, яких навчають.

2) залежно від глибини інтеграції та витрат на організацію кластерних структур горизонт прогнозування показників має диференціюватися, мова повинна йти про річні періоди для можливості коректування стратегічного планування, на відміну від злиття, де базовий і прогнозований періоди не можуть бути менш ніж п'ятирічними.

3) оскільки ступінь ризику при прогнозуванні результативності співробітництва у вітчизняних умовах надзвичайно високий, акцент в аналізі й оцінках треба робити на урахуванні реалізації конкретних складових потенційної синергії, причому за сукупністю специфічних активів учасників кластерів.

References

Література

1. Gryshchenko, I.M., Radionova, N.Y. (2018). Obgruntuvannya efektyvnykh rishen u konteksti stratehichnoho upravlinnia vytratamy pidpriemstv lehkoї promyslovosti na osnovi analizu lantsiuzhka tsinnosti [Rationale for effective solutions in the context of light industry enterprises strategic cost management based on the value chain analysis]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu. Seriya Ekonomichni nauky [Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic sciences], No. 1 (119), P. 35–44. DOI: <https://doi.org/10.30857/2413-0117.2018.1.4> [in Ukrainian].
1. Грищенко І. М. Обґрунтування ефективних рішень у контексті стратегічного управління витратами підприємств легкої промисловості на основі аналізу ланцюжка цінностей / І. М. Грищенко, Н. Й. Радіонова // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic sciences. – 2018. – № 1 (119). – С. 35–44. DOI: <https://doi.org/10.30857/2413-0117.2018.1.4>.
2. Ganushchak-Yefimenko, L.M., Shcherbak, V.G. (2016). Rozvytok innovatyvnoho pidpriemnytstva na zasadakh klasternoї orhanizatsii [Innovative entrepreneurship development based on cluster organization]. Aktualni problemy ekonomiky [Actual Problems of Economics], No. 11 (185), P. 88–97. Retrieved from: http://er.knutd.com.ua/bitstream/123456789/3397/1/20161216_302.pdf [in Ukrainian].
2. Ганущак-Єфіменко Л. М. Розвиток інноваційного підприємництва на засадах кластерної організації / Л. М. Ганущак-Єфіменко, В. Г. Щербак // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 11 (185) – С. 88–97. Режим доступу: http://er.knutd.com.ua/bitstream/123456789/3397/1/20161216_302.pdf.
3. Nifatova, O.M., Shkoda, M.S. (2017). Aktyvizatsiia polityky innovatsiinoho rozvytku cherez utvorennia innovatsiinykh klasteriv yak formy derzhavno-pryvatnoho partnerstva [Enhancing the innovative development policy through building innovation clusters in the framework of public-private partnership]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu. Seriya: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design, No 6 (119), P. 110–120. DOI: <https://doi.org/10.30857/2413-0117.2017.6.13> [in Ukrainian].
3. Ніфатова О. М. Активізація політики інноваційного розвитку через утворення інноваційних кластерів як форми державно-приватного партнерства / О. М. Ніфатова, М. С. Шкода // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. – 2017. – No 6 (119). – С. 110–120. DOI: <https://doi.org/10.30857/2413-0117.2017.6.13>.
4. Yermoshenko, M.M., Ganushchak-Yefimenko, L.M. (2010). Mekhanizm rozvytku innovatsiinoho potentsialu klasteroob`iednanykh pidpriemstv: [Mechanism of development of innovative potential of cluster-integrated enterprises: monograph /
4. Єрмошенко М. М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств: монографія /

- monohrafiia [Mechanism for the development of innovative potential of cluster-united enterprises: monograph]. Kyiv: National Academy of Management. 236 p. [in Ukrainian].
5. Ganushchak-Yefimenko, L.M., Shcherbak, V.G. (2016). Osvitno-innovatsiina platforma otrymannia biznes-znan yak pryntsyypovo novyi pidkhid do realizatsii klasternoї vzaiemodii interaktyvnykh instrumentariiv innovatsiinoho lantsiuzhka navchannia [Educational-innovative platform for obtaining business knowledge as a fundamentally new approach to the implementation of cluster interaction of interactive tools of innovation training chain]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu. Spetsvypusk: Efektyvnist orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu innovatsiinoho rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy. P. 228–238 [in Ukrainian].
6. Gryshchenko, I.M., Tarasenko, I.O., Nefedova, T.M. (2015). Stratehichni priorytety ta formy innovatsiinoho rozvytku VNZ Ukrainy v konteksti zabezpechennia konkurentospromozhnosti [Strategic priorities and forms of innovation development of universities of Ukraine in the context of ensuring competitiveness]. Ekonomika ta derzhava, No. 2, P. 16–21 [in Ukrainian].
7. Gryshchenko, I.M. (2017). Innovatsiini pidkhody do zabezpechennia vzaiemodii nauky z naukoiemnym biznesom i vyshchoiu osvitoiu yak chynnyk pidvyshchennia yakosti osvity [Innovative approaches to ensuring the interaction of science with high-tech business and higher education as a factor in improving the quality of education]. Lehka promyslovist [Light industry]. No. 2, P. 24–27 [in Ukrainian].
8. Porter, M. (1980). Competitive Strategy. New York: Free Press. 397 p.
9. Yerokhin, S.A. (2002). Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky: teoretyko-metodolohichni aspekt [Structural transformation of the national economy: theoretical and methodological aspect]. Kyiv: Svit Znan. 526 p. [in Ukrainian].
10. Wallac, R. (2005). Strategicheskie aliansy v biznese. Tekhnologii postroeniia dolgosrochnykh partnerskikh otnoshenii i sozdaniia sovmestnykh predpriatii [Strategic alliances in business. Technologies for building long-term partnerships and joint ventures]. Translated from English. Moscow: Dobraia kniga. 288 p. [in Russian].
- М. М. Єрмошенко, Л. М. Ганущак-Єфіменко. – К.: Національна академія управління, 2010. – 236 с.
5. Ганущак-Єфіменко Л. М. Освітньо-інноваційна платформа отримання бізнес-знань як принципово новий підхід до реалізації кластерної взаємодії інтерактивних інструментаріїв інноваційного ланцюжка навчання / Л. М. Ганущак-Єфіменко, В. Г. Щербак // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2016. – Спецвипуск: Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України. – С. 228–238.
6. Грищенко І. М. Стратегічні пріоритети та форми інноваційного розвитку ВНЗ України в контексті забезпечення конкурентоспроможності / І. М. Грищенко, І. О. Тарасенко, Т. М. Нефедова // Економіка та держава. – 2015. – № 2. – С. 16–21.
7. Грищенко І. М. Інноваційні підходи до забезпечення взаємодії науки з наукоємним бізнесом і вищою освітою як чинник підвищення якості освіти / І. М. Грищенко // Легка промисловість. – 2017. – № 2. – С. 24–27.
8. Porter M. Competitive Strategy / M. Porter. – New York: Free Press, 1980. – 397 p.
9. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки: теоретико-методологічний аспект / С. А. Єрохін. – К.: Світ Знань, 2002. – 526 с.
10. Уоллес Р. Стратегические альянсы в бизнесе. Технологии построения долгосрочных партнерских отношений и создания совместных предприятий / Р. Уоллес; пер. с англ. – М.: Добрая книга, 2005. – 288 с.